

ГРОДЗЕНСКИ УНІВЕРСІТЭТ

ГАЗЕТА КАЛЕКТЫВУ ГРОДЗЕНСКАГА ДЗЯРЖАУНАГА УНІВЕРСІТЭТА ІМЯ Я. КУПАЛЫ

№ 29 (184) 24 снежня 1991 года

ЯК ЖЫЦЬ, КАБ ЖЫЦЬ...

**ЖЫЦЦЯ
СМЕХУ
ЛЮБОВІ
СВЕТУ
!!!**

Першае. Галоўнае — не захварэць. Хвароба паставіць вас у тупік. Лекі, бальніцы, калідоры. І вам будзе не да чытання гэтых разважанняў.

Другое. Імкнуцца захварэць — пачуццё асабістай годнасці. Для сябе. Яно сапраўды нікому не патрэбна, гэта не анекдот. Яно не патрэбна нават вам. У месцах, дзе надзейнасць чалавека вызначаецца менавіта адсутнасцю асабістай годнасці, яно выглядае дзіка. Як прынята казаць, вас ніхто не зразумее і будучы ўрэзваць зарплату да таго часу, пакуль вы не паедзеце ў тайгу... Захаваць годнасць можна толькі адыходзячы дадому. Адыходзячы ад тэлефона. Ад кнігі. Ад газеты. І ўсё ж такі. Яго трэба імкнуцца захаваць, таму што ў многіх ёсць дзеці.

Трэцяе. З'явілася даволі шмат прызачатых сродкаў. Імі трэба карыстацца. Гэта засцерагае ад многага. Ад неразумных пытанняў, неразумных людзей, неразумных дзеянняў.

Чацвёртае. Канечне, чытаць вечарамі. Толькі што чытаць? Ні з чым не параўнальна цікавае да кнігі. Загавя забойствы, лёгкае каханне. Цяжка рэкамендаваць класічную літаратуру. Будзіць думку, кранае душу, напамінае аб годнасці, павязе незалежнасці, выводзіць на вуліцу з незвычайным выразам у вачах — і адразу ставіць у складанае становішча... Станоўчая рыса нашага грамадства — поўнае неразуменне каштоўнасцяў. Жанчына, упрыгожаная дзіяментамі, шырока знікла з вуліц і плошчаў... Выстава мод нагадвае чароўны сон... Упрыгожаннем жанчыны стаў парык, завушніцы, заручальнае каліца і плашч. Мужчыны ўсім гэтым захапляюцца, таму што разумеюць цяжкасці і так далей... Сустрэкаюцца асобы, якія пад чым-небудзь націскам пашылі сабе вячэрні ўбор па сілуэтах Дома мадэляў. Але ў

гэтым уборы не пойдзеш у ЖЭК, у магазін, у тэатр, у клуб, не сядзеш у таксі, ва ўборы даводзіцца сядзець дома. А гэта не вельмі зручна фізічна.

Пятае. Не ведаю, што вам параіць на конт тэлебачання. Яго, канечне ж, трэба мець. Бывае ж у нас даведнік, у які трэба заглядаць. Калі пры ўключэнні ў вас знізу ўверх нічога не пайшло, калі вы не скурчыліся на ложку, глядзіце далей. Усё, што там паказваюць, карысна, і добрае, і надае лівае — карысна, як карысны зубны боль. Ен вам паказвае — вось тут, вось тут.

Шостае. Выраз «у кожнага свае непрыемнасці» зараз губляе свой моц. Бо яны нейкія агульныя. Як сардэчна-сасудзістыя. Розніца толькі ва ўмовах, якія паклалі вас у адзляненне, нязначная — НТР, ІТР, ДНК, СНС. Карацей, размова. Імкнуцца не размаўляць. Як мага менш выходзіць на вуліцу, нягледзячы на рызык павелічэння кантактаў з тэлебачаннем. Накаленасць узнікае не ад людзей, але прарываецца на людзей. Закранаюцца пытанні інтэлігентнасці, знешнасці. Цудоўна разумеючы, што не гэтыя ўмовы ў аснове, тыя, хто дыскутуе, накаляюцца ўсё больш і ўжо ў твар аднаму чалавеку ў акуларах і шапцы выплёскаецца ўсё, аб чым марылася гарачымі начамі. Свядомасць яго невінаватасці толькі падштурхоўвае. У такіх выпадках не абавязкова сядзець дома. Практыкуецца выезд у стэл, выезд на платых, пад ём у месцы зараджэння леднікоў. Аббегі родных кварталаў. Хаця ад сябе не ўцячэш, але ад калектыву можна.

Сёмае. Што такое жыццё напружаным духоўным жыццём? Цяжка сказаць. Ці то вывучаць кнігі старажытных грэкаў, расшыфроўваць надпісы на скалах ці ў лабараторыі — пад новай тканінай ці порыхам. А калі нават нейтрона, пратоны? Гэта называецца духоўным жыццём? Можа быць, шах-

маты? Ці адасабленне, самаўдасканаленне? З вялікай неспрытлівасцю чакаю сустрэчы з чалавекам са слядамі напружанай духоўнай працы на твары. Аб месцазнаходжанні прашу паведаміць.

Восьмае. Ці ўзмацняюць здароўе, каб далей жыць? Пытанне цікавае. Уцякаць ад аднаго, другога, трэцяга — так бы мовіць, ад усяго... Вельмі доўга жыць таксама не заўжды прыемна. Ёсць нека ўстаноўленая дзяржавай мяжа, сярэдняя апублікаваная. Трэба падумаць аб родных, ЖЭК чакае. Цікавае да тых, хто доўга жыве нашмат вышэй за клопат аб іх... Лепш павесці справу так, каб разам з усімі. З-за чаго-небудзь па службе ці яшчэ прыгажэй — ад выбуху на нафтапрацоўчым заводзе.

Дзевятае. Можа пайсці з жыцця раней і не так балюча. На фоне ўсеагульнай барацьбы за якасць вабіць адзінокая фігура, асветленая свечкай, якая разглядае сваё багацце — эмаліраваныя значкі. Гэта не алкагалізм, не выпадковы сувязі. Акуратна, маральна, падобна на працу ў садзе...

Купляць карціны ў мастакоў бессэнсоўна: невядома, што будзе з вамі, што будзе з мастаком, што будзе с кватэрай. І наогул, карціны дрэнна выглядаюць у малагабарытных кватэрах, адсюль поўнае знікненне мецэнатаў, адсюль поўнае адзічэнне мастакоў, якія маюць выгляд святых. У тэатр можна не хадзіць. Лічыцца, што мастацтва ставіць пытанні, а не адказвае на іх.

Дзесятае. Усё добра! Ежа пакуль што ёсць. Хоць якая. Адзенне. Цёпла ўзімку і гарача летам. Песні, жанчыны, якія добра жывуць, і заклапочаныя, і ўладкоўваюць дзяцей, і змагаюцца са сваімі мужамі. Ёсць кіно, ёсць людзі, якія жывуць тымі ж клопатамі, і гамонія, як птушкі, вакол нас, так якога ж вам д'ябла чытаць усё гэта, калі б'е гадзіннік і хутка Новы год!

М. ЖВАНЕЦКІ

ВІТАЮ, НОВЫ 1992!

На пытанні пераднавагодняй анкеты адказваюць студэнты.

— Чым для вас дарагі 1991 год, і што б вы забралі з сабою ў наступны год?

— Па гараскопу год павінен быў быць шчаслівым і ўдалым. Але я так не лічу. Вельмі шмат было страт. У новым годзе хачу быць больш шчаслівай, хачу зберагчы сяброў, з якімі спаткалася.

— Тым, што паспяхова перайшла вучыцца на 2 курс, тым, што сустрэла сваё сапраўднае каханне.

— Ен дарагі мне тым, што дапамог перайсці на 2-гі курс. Менавіта гэта хачу ўзяць з сабою ў 92 год, толькі з лічбай 3.

— У новы год забрала б усю групу... без «хвастой».

— Хацела б вярнуць і забраць у 1992 год сваіх сяброў, якіх страціла.

— Я лічу не гады, а дні. Для мяня хвіліна — гэта маё жыццё.

— Было б што есці і піць. Гэта б і забраць у год наступны.

— Вельмі спадабалася, як у гэтым годзе гатавалі ў сталойцы, хацела б і ў наступным годзе тым жа справы мець.

— Ці збылося тое, аб чым вы марылі ў 1990 годзе?

— «Мечты, мечты, где ваша сладость?» На гэта пытанне былі амаль усе адна-

значныя адказы: так і не, збыліся і не збыліся.

— Чога б вы пажадалі сабе ў 1992 годзе?

— Шчасця, радасці, моцнага здароўя сабе і ўсім наогул.

— Вернага спадарожніка ў жыцці.

— Вельмі чакаю павелічэння стыпендыі, карацей, жадаю ўсяго таго, што б аблегчыла маё студэнцкае жыццё.

— Шчаслівых білетаў.

— Канечне, добра здаць сесію і яшчэ-яшчэ-яшчэ-яшчэ чаго-небудзь.

— Машыну, боты ад Дзедэ Мароза.

— Вашы пажаданні тым, хто вырашае ваш студэнцкі лёс?

— Усім выкладчыкам жадаю вялікага чалавечага шчасця.

— Што пажадаць, я сам не знаю.

Але верыць ў лепшае хачу. Выкладчыка я панімаю і свой лёс яму ўручу.

— Кіраўнікам нашага універсітэта:

хоць не нам, хоць пазней, але пабудуйце новы інтэрнат. Не магу больш глядзець на прусакоў і слухаць, як скрабуцца мышы.

— Выкладчыкі, пабылі давяраіце студэнтам, бо з чым вы да нас, з тым і мы да вас.

— Усім выкладчыкам —

сумленых студэнтаў.

— Як вы думаеце, ці зменіцца што-небудзь у наступным годзе ад таго, што жыве на свеце такі чалавек як Вы?

— Я хацеў бы паспрабаваць змяніць нешта. Хутчэй за ўсё гэта адбудзецца не па маёй волі, не ведаю ў які бок, бо прызнаюся, што нават не магу сабе ўявіць, што там усё ж такі будзе... А «жыццё ў грамадстве і быць адасобленым ад яго — нельга».

— Адна асоба перавярнуць наш свет, які патануў у безвыходнасці становішча, не можа.

— Мабыць, зменіцца. Можна людзі стануць больш добрыя, чулыя. Можна збудуцца іх мары з маёй дапамогай. Я на гэта спадзяюся.

— Вельмі цяжка змяніць свет аднаму. Я не Гарбачоў і не Ельцын. Але думаю, што калі атрымаецца змяніць жыццё аднаго чалавека, зрабіць яго больш шчаслівым — гэта ўжо штосьці. Гэта вельмі прыемна — быць каму-небудзь патрэбным.

— Ад таго, што я жыву на свеце, у наступным годзе нічога не зменіцца. Я не ўмею паказаць сябе. Напэўна, гэта глупства, але мне трэба, каб мяне заўважылі і пацікавіліся маім меркаваннем.

— Я цёмны, ціхі чалавек. І ад мяне не ўсё залежыць, Але я веру ў свой век і будучыня мне належыць.

Лідзіі

Ялоўчык —

80

Жыве яна ў Гродне на старой ціхай вуліцы. Драўляны дом стаіць ў глыбіні невялікага саду, і калі ідзеш сцяжынкаю ад каліткі да ганка, хочацца спыніцца, агледзецца: вельмі тут утульна і хораша, асабліва летам, сярод зеляніны дрэў, кустоў, гародніны. І думаеш пра тое, што тут добра сядзець за сталом, пісаць.

Гаспадыня дома шмат гадоў (1944—1967) аддала школе, настаўніцкай працы. Але мастацкае слова берагла у сабе заўсёды, бо друкавацца пачала яшчэ ў 1939 г. Ды сталаю літаратурнаю работаю занялася тады, калі тлумныя школьныя будні засталіся за плячыма, стала ўсё больш і турбаваць перажытае, і душа настойліва паклікала гаварыць моваю вобразаў. З'яўляюцца вершы, апавяданні. Выходзяць кнігі прозы «Карэнне жыцця» (1973), «Дзе яно, шчасце!...» (1981), «Па хістнай лесвіцы» (1988). Чакаюць свае чаргі ў выдавецтвах зборнікі вершаў, апавяданняў.

Творы яе добра чытаюцца, кранаюць натуральнасцю інтанацый, стрыманай паэтычнасцю, добрым адчуваннем псіхалогіі. У іх матэрыяле, сюжэтах шмат асабістага, зведанага на нялёгкіх жыццёвых сцэжках.

Л. Ялоўчык скончыла Гродзенскі педінстытут (завочнае аддзяленне) у 1949 г. Але пачала тут вучыцца яшчэ да вайны, у 1940 г., калі адкрыўся Гродзенскі настаўніцкі інстытут — першая прыступка нашага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Пра той час і прапануюцца яе ўспаміны.

Родам Лідзія Парамонаўна з вёскі Марцянаўцы Ваўкавыскага раёна.

А. Пяткевіч, заг. кафедры беларускай культуры.

Лідзія ЯЛОУЧЫК
Я ДАЧКА ТВАЯ...

Калі б я беларускай не радзілася,
Я б стала ёю, Беларусь мая.
Зямлі б пакутнай нізка пакланілася,
Прымі, маліла б, я дачка твая!
Шумяць дваіх лясцоў шатры адвечныя,
Палощацца ў азёрах неба сінь.
З табою, Беларусь, навечна я,
Маё жыццё струменіцца ў тваім,
Як плынь празрыстае ручалкі з плёскамі,
Дзе збеглі дні прадвесня і вясны,
Дзе птушкі крылы абмываюць росамі,
Дзе мроіліся казачныя сны.
Там, на святанні, песні салаўіныя
Гаюча абдымалі сэрца мне.
Густы настой хваёвы і малінавы,
П'янлі, укалыхвалі мяне.
Тваіх палёў адсветы залацістыя,
Вясёлы шолох траў, празрыстасць рос,
Над паплавамі зоры прамяністыя
Люблю, зямля мая, люблю да саў.
З табою сэрца шчасцем поўніцца,
Як свежым сокам ягады калін.
Няхай не ўсё загаданае споўніцца,
Няхай не поўны жураўліныя клін.
Ляцяць, ляцяць чародкі жураўліныя,
Нясуць на крылах радасць і вясну.
А восень ціха плача арабінамі
Па тых, хто назаўсёды ўжо заснуў.
Квітней, Радзіма мая мілая,
Мужней, як прыбаўляюцца гады.
Хай над бацькоўскімі магіламі
Гучыць твой голас вечна малады.

Трыццатая гады. Гродна, любімы горад. Вузкія, цёмныя вуліцы. Асвятлялася толькі адна, Дамініканская і частка вуліцы Ажэшкі, да пошты. Далей цемна. І гэтую, цэнтральную, якая ад плошчы Баторыя бегла да чыгуначнага вакзала, асвятлялі пераважна вітрыны крамаў, дзе былі густоюна выкладзены розныя неабходныя людзям рэчы. Тачынаючы ад іголак да шыроўных футраў, абутку, галаўных убораў, размаітых замежных фруктаў, бялізны і ўпрыгожванняў, на вітрынах было ўсё. Па гэтай вуліцы кожны вечар шпачыравала гарадская моладзь, якая на іншыя разрыўкі не мела сродкаў. Любуючыся багатымі вітрынамі, не адзіні і адна шкадавалі, што ў кішэннях пуста. Шліфуочы ходзілі ў пантофлях без падэшваў, маладыя людзі безнадзейна паглядалі на вітрыны.

Пяцьдзесят-шэсцьдзесят тысяч жыхароў, большасць з іх без сталага занятку, беспрацоўнічалі, жылі ў змрочных хацінках ці вільготных сутарэннях, хваляючы ад недадання і заўчасна паміраючы. Тая, каму пашанцавала мець пасады ці сталы занятка, жылі няблага. Але такіх было не шмат.

Дзе цяпер раскінулася Савецкая плошча, знаходзіўся «Сенны рынак». Ад плошчы Баторыя яго аддзяляла Ратуша, двухпаверхава гмах, за якім знаходзіліся Яткі-будкі, дзе ганьлявалі мясам. Мяса там было, як цяпер кажучы, навалом. Цэлыя свінні і цялячы тушы, кумпякі і каўбасы ад свежых да капчоных, розная птушка і тлушчы. Не хапала толькі пакупнікоў, бо людзі не мелі грошай, хаця мяса рэдка калі каштавала больш чым два золоты. Рынак, які акружаны касцёламі: Фарны, Бернардынскі, Францысканскі, Гарнізонны, дзе ў святочныя дні маліліся ці не маліліся, але наведвалі ўсё, бо так было прынята. Аднак ні малітвы веруючых, ні касцельных званы, ні вуліцы, якім цяпер хочучы вярнуць іх былыя назвы, не аблягалі гараджанам жыцця. Дастацца да Ятка таксама было не проста. У непарадзёў яны заплывалі гразню, патокі якой пасоўваліся зверху, дзе цяпер вул. Свердлава. Далезці да будак, запоўненых мясам было нялёгка нават у высокіх гутоўках. А часам хадзіла туды купіць шмальцу, які ўжывала замест масла на хлеб да чаю.

Знаёмчыся з горадам, я вяртала ўвагу на храмы і на школьныя будынкі, дзе намервалася здабываць веды. Жаночая семінарыя, дзе сёння змяшчаецца Універсітэт. Напроці сабор і дом Элізы Ажэшкі. Супраць дома Ажэшкі — парк, упрыгожаны пастацкаў газонамі з кветкамі і ружамі ўсцяж дарожак. Недалёка ад уваходу ў парк стаяў

помнік слаўтай пісьменніцы, творамі якой тады зачитвалася моладзь не меней, чым Т. Сянкевічам і А. Міцкевічам. У левым кутку парку, на рагу вул. Акадэмічнае была мужчынская гімназія, дзяржаўная. Па вул. Нарутовіча была яшчэ адна мужчынская гімназія, прыватная, «Мацеж». У будучым з некаторымі з гэтых гмахоў пераплёўся мой лёс. Яшчэ мяне цікавіў Замак, які наведвала, разглядаючы вялізныя, шэрыя ад часу, амаль пустыя залы з мізэрнымі экспанатамі. Крыху зброі татарскай, крыжацкай, польскай і рускай, крыху медзякоў розных эпох, з адбіткамі на іх пануючых асоб. Ля ўваходу ў Замак — дзве гарматы і металічныя ядры. У трэцім зале вісеў партрэт караля Сцяпана Баторыя ва ўвесь рост пры ўсіх каралеўскіх рэгаліях. У памяці ягонага вопратка: футравая шапка з пяром і дыядэмай над лобам, бардовая сутана да падлогі, з-пад якой выглядзілі вузкія наскі жоўтых ботаў. Гэты партрэт мяне заваражваў зрокам цёмных, пранізлівых вачэй, якія быта казалі: «Не руш нічога, тут усё маё».

Першыя гады майго побыту ў Гродні я жыла на Падзамчы. Там, над Нёманам, гняздзілася ўся гарадская бяда: беспрацоўныя, сезоннікі і «халупнікі», якія майстравалі нешта ў сваіх убогіх кватэрах з мэтай прадаць на рынку, каб купіць хлеба і кавалак сала. Усе гэтыя людзі чакалі перамен к лепшаму, жылі надзеяй.

Вясна і лета 1939 г. былі трывожныя для людзей Заходняй Беларусі. Паветра, быта насычанае небяспечным змесцівам, вісела над ёю. Здавалася, хопіць адной іскры і страшэнны ўзрыв знішчыць уяўны дабрабыт Рэчы Паспалітай. Кружылі чуткі, даходзілі да шырокіх слаёў.

Інтэлігенцыя палітыкавала дома, у кафэ і рэстаранах, згадвалі будучае. У маі Рыдз-Смілы выказаліся айтарытэтна, што Брытанія і Францыя дапамогуць, калі немцы заатакуюць палякаў з Захаду. Брытанія абяцала паставіць 524 бамбоўцы, 500 «мысліўцаў».

Ю. Бэк атрымаў пісьмо ад папы Пія XII, які пісаў, што Гітлер не жадае вайны з палякамі, хаця вядзе неразумную палітыку.

Кукла Гітлера вісела ля дарогі тры дні. Пасол немец у Варшаве аб'явіў пратэст польскаму ўраду.

На прапановы пасла Майскага прыйсці да пагаднення з краінай Савятаў, Бэк катэгарычна адмаўляўся. Ён казаў: «Немцы завалодаюць нашай зямлёй, а Саветы душамаі нашых людзей». У дамоўленасць Гітлера са Сталіным Бэк не верыў і не згаджаўся прапусціць Чырвоную Армію

праз тэрыторыю Польшчы.

Гродзенская «эліта» збіралася ўцякаць на Захад. Прадавалі маёмасць, ехалі да Варшавы. Гэты факт служыў папярэджаннем. За імі паехалі іншыя. Тая, хто не збіраўся нікуды, разумелі, што ўцякаюць не ад Гітлера, калі «пруцца» на Захад. А калі пацукі бягуць з карабля, значыцца, карабель можа патануць.

Шырокія колы насельніцтва хацелі мець працу і чалавечы ўмовы жыцця. Яны не ўцякалі. Я часта думала, што нешта мусяць змяніцца, што далей так не можа быць. Дарыўчы заробак быў лёсам многіх тысяч. У трыццаць восьмым мне запрапанавалі работу ў глыбокай правіцы Брэстчыны. Аднак прыняць яе я не магла. Мая малодшая сястра вучылася ў гімназіі. Пакінуць яе без апекі я не мела маральнага права. Бацькі жылі далёка. Дапамагчы ёй магла толькі я. Мне самой было вельмі цяжка прабівацца ў навуку, таму я хацела атрымаць работу ў горадзе. Я ўмела добра шыць, і гэта дапамагала нам з сястрой трымацца, перакідацца сак-так.

Сястра з гімназіі часам прыносіла трывожныя навіны. То збіралі на 50 грошай на пабудову самалёта, каб разбіць Гітлера, то на Чырвонны крыж, то выкладчыца французскае мовы сварылася на «Штубачак», што ім не ў гімназіі вучыцца, пасвіць гусі...

У ліпені мы з сястрой паехалі да бацькоў. Два-тры тыдні я за-

шла граніцу і рухаецца на Захад. Казалі: ужо ў Вайкавыску, хутка будзе ў Воіне, пасоўваецца на Гродна. Я быта працнула ад летаргічнага сну. Хутка арганізавалася наша моладзь і з букетамі кветак рушыла да Воіны страчаць савецкія танкі, пра якія расказвалі цуды. Магутныя, цяжкія машыны крэзалі вусеніцамі небрукаваныя вуліцы мястэчка. Букетамі кветак мы віталі маладых і вясёлых чырвонаармейцаў, якія быта ехалі не на вайну, а на вясёлу працу. Мяне распірала радасць. Прыйшла свае. Яна малявалася на тварах усіх страчаючых, якія чакалі лепшага жыцця.

Палякі мабілізавалі многіх нашых мужчын на свой фронт. Некаторыя з іх хутка вярнуліся, а некаторыя апынуліся ў Англіі, у Турцыі, скуль потым пісалі да сваіх. А многія загінулі.

У канцы верасня я паехала ў Гродна вырашаць далейшы лёс сваёй і сястры. Беластоцкую вобласць заняла Чырвоная Армія. Казалі, што немцы далей не пойдучы. Гэта сукакойвала. Пакожкі нашы былі заняты людзьмі, якія прыехалі з БССР. Па іх словах, рэчы мае канфіскавалі, думаючы, што мы ўцяклі. Я часова затрымалася ў Ярэні Барышкевіч. Кватэра іх была вялікая, але халодная. Не было паліва. Усё ж за каўнер не цягло, а маладосць сагрывала. Я шукала працу. Па рэкамендацыі мужа сяброўкі я ўладкавалася ў Часовым урадзе пры камутатары. Мяне

паспявала ўсё натаваць. Увечары дома перапівала нататкі начыста, дапаўняючы прапушчанае, што адымала шмат часу. Чытала мастацкую літаратуру — рускую і перакладную замежную: Шэкспіра, Шылера, Гётэ і інш. Ад перанажарвання і недадання вінулася галава, балелі вочы. А вучыцца хацела на выдатна. Вучыцца гісторыю я хадзіла да Ярэні Барышкевіч. У яе былі карты і атласы. Ахутаўшыся коўдраю на яе ложку мы падарожнічалі па кантынентах і морах. Было халодна.

У красавіку 1941 г. Ярэню Барышкевіч арыштавалі. Я хадзіла даведвацца, калі яе выпуцяць. Мне казалі: — Девушка, вы сюды не ходіце. Её не выпустят.

Яе бацька, настаіцель сабора, мне сказаў, што ў іх рабілі вобвыскі і знайшлі, што Ярэня мела дачыненне да нейкай украінскай арганізацыі. Больш я яе не стрэла. Прывезла мама, прывезла нам крыху харчоў і навіну, што тата вучыць дзяцей у сваёй вёсцы, дзе адкрылі школу.

Першы заліковы экзамен у інстытуце прымаў па тэорыі літаратуры Мягчанкаў. Дырэктар, Кардаш Пётр Дзяменцёвіч, чытаў гісторыю. Ходзячы з указкаю па сцэне актавай залы, патрасаючы буйнаю, бы лвінаю галавою ў кучарах, часам падкрэсліваў: «Калі немцы распачнуць вайну,

ТРЫВОЖНЫЯ

рабкавала сярпом у заможных гаспадароў. Плацілі два пуды за дзень працы. Хлеба на зіму я зарабіла.

Мы жылі на вул. Вітальдовай. Сёння Сацыялістычная. Дамок стаў упрытык да лўрэйскай синагогі, недалёка ад турмы. На святанку першага верасня страшэнны выбух сарваў нас з пачеклі. На галовы пасыпаўся гынк, з рамаў вылецелі шыбы. Я кінулася да нашых гаспадароў з пытаннем. Яны ўжо ведалі, што Гітлер напаў на Польшчу. Самалёты скінулі бомбы на турму і на вайсковы шпіталь. Але не трапілі туды, дзе хацелі.

Хутка да нас прыбегла мая сяброўка, Ярэня Барышкевіч, дачка настаіцеля сабора. Яна казала, што бомбы на ішчасце абмылі іх. Упалі на Ратушу і на вуліцу Нарутовіча. Мы ўтрох пайшлі да гімназіі. Там казалі, што заняткі спыняюцца. Больш не бамбілі. Мы пайшлі глядзець, куды ўпалі бомбы. На вул. Нарутовіча, якая сёння называецца Дзяржынскага, разбамбілі драўляны дом. Там спалі людзі. Яны не працнуліся. З глыбокім шкадаваннем мы стаялі ля разбуранага дома. Мы адыйшлі, і Ярэня Барышкевіч нечага заўсміхалася. Я запыталася, чаго? Яна прыўзнята заварыла, што немцы хутка будуць у горадзе, бы цешылася. Я ж адчувала сябе так, быццам бомбы разбілі нешта вельмі крохкае і дарагое ў мам сэрцы, пагасілі праменьчык надзеі, якую я многа выношвала і пеставала. Сяброўка ж казала: «Не хвалюйся, пабачым, будзе лепей».

Яна ў Гарнопалі скончыла гімназію. Я думала, што ёй можна верыць. Аднак?.. Аднак я не зусім зразумела, што будзе лепей. Мне здавалася, што я і мая сястра страцілі нешта важнае. І калі немцы нас завоююць, то мая мара стаць настаўніцай ніколі не збудзецца. Я пакутавала і шыра хацела немцам пагібілі.

На трэція суткі пасля пачатку вайны прыехаў наш тата і забраў нас дахаты. Дома я адчувала сябе зусім хворай. Нічога не магла рабіць. Лежала, утуліўшы галаву ў падушку і бедавала. Так працягвалася, покуль да нашай вёскі не дабеглі чуткі, што 17-га верасня Чырвоная Армія перай-

прыйялі, бо я крыху ведала рускую мову і добра валодала польскаю. Аднак мяне хутка ступі перавялі на Радывяшчанне. І там я затрымалася нядоўга, хаця казалі, што голас у мяне фонагенічны. Шмат пазней я даведвалася, што прычынаю маёй «неадаптнасці» на гэтых пасадах была мая сяброўка, Ярэня Барышкевіч, на тагачасных мерках «папоўская дачка». Аднак за месяц на гэтых пасадах я зарабіла жменьку чырвоначай на харчы.

Школы яшчэ знаходзіліся ў працэсе фарміравання. У кастрычніку я ўжо працавала ў лягасе справаводам, дзе затрымалася на адзінаццаць месяцаў, да дня адкрыцця Гродзенскага настаўніцкага інстытута (з адным літаратурным факультэтам). Хутка я знайшла сабе пакожкі на вул. Лермантава і забрала да сябе сястру Іру. Гімназію ліквідавалі. Гімназістаў расфарміравалі па школах. Іра трапіла ў шк. ім'я Кірава. Свабодных настаўнікаў стала больш. І мне зноў трэба было чакаць. Я рашыла вучыцца далей. І ў 1940 г. здавала экзамены ў інстытут. Дыктант пісалі дзевяце чалавек. Многія напісалі «дрэнна», у тым ліку і я. Але нам зрабілі скідку па рускай мове. Гісторыю СССР і Канстытуцыю я здала на «выдатна». Мяне залічылі на першы курс літфака. Паступіла сто дваццаць. Дваццаць з іх атрымалі стыпендыі. Я таксама атрымала. Стыпендыю плацілі 120 рублёў. На цэны таго часу гэта было нямнога. Дзясятка як каштаваў 10 руб.

Іра наступіла вучыцца ў Педвучылішча. Першае пайгоодзе мела стыпендыю 60 руб. Далей не спраўлялася з вучобаю і стыпендыю страціла. Жылі на маю. Абедалі ў сталовых. Талерка супу і кавалак хлеба каштаваў рубель у інстытуце. Цукру ў горадзе не было. Чай пілі з цукеркамі (падушачкамі) па адной на шклянку.

Позней восенню тата прывёз два мяшчкі бульбы і крыху жытняй мукі. Я варыла зацірку. Мы елі яе рана і ўвечары замест чаю.

Увесь час паглынала вучоба. Не было падручнікаў. Выкладчыкі чыталі лекцыі, а студэнты рабілі нататкі-канспекты. Я не

ДАЛЯЧЫНІ

то мы іх закідаем шалкамі». Групу студэнтаў абучалі на медыясцёр. Прысутнічаючы пры пераліванні крыві, я страціла прытомнасць. Мяне мусялі ратаваць.

Рускую мову выкладаў Гурло М. С. і рабіў нам скідку, спадзеючыся, што мы некалі асілім складаную рускую мову. Лысенка выкладаў — беларускую і даказваў, што «дачужка» гучыць прыгажэй, чым «доченька». Г. А. Марціросаў чытаў марксізм-ленінізм і заўсёды адсылаў студэнтаў да «первоисточников». І нам вельмі цяжка было вучыць прадмет. Падручнікаў не было. Слухаючы лекцыі, я нервалавалася, таму, што не паспявала ўсё натаваць. І гэты ўскладняла маю вучобу.

Інстытут наш змяшчаўся ў гмаху былой жаночай семінарыі (сёння старая частка галаўнога корпусу) дзе я ў 1937 г. здавала экзамены экстарнам за курс семінарыі. А з восені 37 г. да вясны 39 г. я наведвала «Унівэрсітэт павышэнны», які працаваў у доме Элізы Ажэшкі. Правоў ніякіх гэты Унівэрсітэт не даваў, але даваў веды. Я многа карыснага і цікавага вынесла адтуль. Пазнаёмілася з філасофіяй, якую вельмі цікава чытаў ксёндз Патрэбскі, з сусветнаю літаратураю і гісторыяй. Пры Унівэрсітэце была бібліятэка, і я актыўна ёю карысталася, асабліва перакладамі на польскую мову заходнеўрапейскаю літаратурай.

У сувязі з трывожнымі чуткамі пра вайну, я рашыла здаць за першы курс экзамены дачасна. Здала ўсе, апрача педагогікі, якую намервалася здаваць 24 чэрвеня. А 22-га, 1941 г., на святанні на вуліцу Лермантава, дзе мы жылі з сястрой, упалі першыя гітлераўскія снарады, скаланушы ўсю вуліцу, забіўшы суседкі Змейковай сына і пакалечыўшы іншых.

Мая вучоба спынілася. Здаваць педагогіку мне давалося толькі ў 1945 г., калі адгучыла вайна, якая прынесла людзям многа гора.

Пасля вызвалення Беларусі ад акупантаў у 1944 г. я адразу пачала працаваць у школе і вучыцца завочна ў Педінстытуце, які скончыла ў 1949 г.

Лідзія ЯЛОУЧЫК. Гродна, снежань, 1991 г.

Славянскім мовам неўласцівае т. зв. «зьянне» галосных, таму ў межах адной марфемы галосных, што стаецца побач, раздзяляюцца зычным. Гэтым фанетычным і арфаграфічным заканамернасці пашыраюцца ў беларускай мове і на іншамоўныя словы біёлаг (біолаг). Ларыён (Ларывон). Звычайна гук [j] узнікае паміж галосных у спалучэннях **ю, я, у**. У рускай мове гэты фанетычны закон на іншамоўныя словы не пашыраецца: біолог, патриот, геніальны, дыялог. Відаць, з аглядак на рускую мову зроблена выключэнне з гэтага правіла для слоў з такім спалучэннем галосных у пачатку і канцы слова; і беларусы на чужы манер павінны пісаць (казаць): **Іарданія, іарданскі, трыю, Іосіф**, хоць у «адліжных» часы ўсё ж пісалі **Іарданія, іарданскі, трыё** (як і **радыё**). Пра сапраўднае вымаўленне такіх слоў сведчыць форма беларускага прозвішча **Іёська** ці **Еська, Трыёначак**. Устаўка [j] паміж галосных у жывой народнай мове адбываецца не толькі ў спалучэннях **ю, я, у**, але і ў іншых: чуюм і нярэдка бачым і ў пісьмовых тэкстах **акардыён, фразіялогія**, а ў гукавой мове і **ціятры** (пра штосьці смешнае, незвычайнае). Ды і ў нарматыўнай мове ёсць такое: **акіян** (руск. океан), **акіяніскі**. У складанаскарочаных словах наш сучасны правапіс раіць галосныя **о-а, е-я** пісаць у адпаведнасці з тым, якая літара пішацца ў поўным слове, адкуль бярыцца яго частка: **сельмаг** (сельскі магазін), **лясгас** (лясная гаспадарка). Аднак насуперак гэтаму правілу ён патрабуе пісаць **партком, рай-**

ЗБЕРАЖЭМ УСЁ РОДНАЕ

Павел СЦЯЦКО

ком, хоць другая частка ўзята з поўнага слова камітэт, дзе гэтага няма. Як бачым, і тут адхіленне ад агульнай заканамернасці на карысць не роднай мовы. Думаецца, што сённяшнія формы **аграпрам, аблвыканкам** і **ўзніклі**, каб захаваць агульную заканамернасць у напісанні абрэвіатураў — аднастайна афармляць усе складанаскарочаныя словы. Увогуле, лагічным было б прымаць абрэвіатуру за звычайныя словы, а не варыянты састаўных найменняў і падпарадкаваць напісанне галосных у іх правілам аканья і яканья. Тым больш, што некаторыя такія скарачэнні не расшыфроўваюцца на беларускай глебе (**сельпо**). Зусім натуральным было б пісаць аднастайна **сяльмаг** і **сяльпо, лясгас, аграпрам**.

Унармаванна патрабуе не толькі ўласна арфаграфія, але і арфаграфічна-граматычнае афармленне многіх канчаткаў паўназначных слоў — назоўнікаў, дзеясловаў і г. д. Тут у нас таксама не абыйшлося без занябання спецыфічных рысаў беларускай мовы. Узіць хоць бы словаформы назоўнікаў са значэннем асобы мужчынскага полу з канчаткам **-а, -я**: **мужчына, дзядзька, бацька, дзядуля**. Гэтыя назоўнікі і ў самых апошніх па выданні дапаможніка для ВНУ залічваюцца да жаночага скланення (як і ў рускай мове). Але хіба ва ўнармаванай беларускай мове існуюць такія формы: з **бацькай**, з **дзядзькай**? Беларусы кажуць (пішуць): **спаткаўся з баць-**

кам, дзядзькам, з **Янкам Купалам**. Нарматыўным для беларускай літаратурнай мовы з'яўляецца змяненне гэтых назоўнікаў у давальным, месным і творным склонах адзіночнага ліку паводле слоў **дзед, сын, брат**. На жаль, нават наша перыёдыка, якая змагаецца за роднае слова, дапускае тут памылкі: «Шосты нумар «Нашага слова» прысвечаны Францыску Скарыне» («Настаўніцкая газета» за 19 верасня 1990 года). Крыўдна, што ў анатацыі пра нагаданую газету не звярнулі ўвагі на саму газету, фатаграфію яе першай старонкі, дзе напісана правільна: «500 гадоў Францішку **Скарыну**». Пішуць «прысвечана Скарыне, разам са Скарынай...»

Так змяняюцца словы, што абазначаюць асобу жаночага полу: **Марыне Скарыне**, з **Марынай Скарынай**. Калі словы ў адной форме сумяшчаюць значэнне асобы мужчынскага і жаночага полу (назоўнікі агульнага роду) з канчаткам **-а, -я**, то ў давальным, месным і творным склонах яны маюць канчаткі **-у, -ам**, як і словы мужчынскага роду з нулявым канчаткам, таму правільна пісаць (і казаць) Франціску **Скарыну**, Францішкам **Скарынам**, як і **Якубу Коласу, Якубам Коласам**. Параўнайце: **румзу Івану**, з **румзам Іванам** і **румзе Ніне**, з **румзай Нінай**, а ў рускай мове: **нюне, нюней** (у абодвух выпадках).

Па-рознаму скланяюцца, пішуцца і самі назоўнікі тыпу **дзед, брат, сын**. Побач з нарматыўным канчаткам меснага склона **-у**: пры (аб) **дзеу,**

брату, сыну бачым нават у слоўніках, якія хочучы унармаваць беларускую мову, і такое: **аб дзедзе, браце**, г. зн. нівеліруючы спецыфічную рысу беларускай мовы.

Толькі форму адзіночнага ліку маюць у беларускай мове зборныя назоўнікі: **лісце, праменьне, калосе, каменне...** (У рускай мове тут якраз адваротнае — формы множнага ліку: **листья, колосья...**) Аднак і ў арфаграфічных слоўніках бачым **праменьні**. Аўтары гэтых напісанняў не заўважаюць такой вольнага траякі: **множны лік** — ад рускай мовы, а падваенне — ад беларускай.

Генералізаваным канчаткам роднага склона множнага ліку назоўнікаў стаў у сучаснай беларускай мове **-аў** (**-оў, -яў, -ёў**): яго маюць назоўнікі ўсіх трох тыпаў скланення: **межаў, роляў, песняў, земляў, крылаў, гадоў, азёраў, вояў, соляў, печав**. На канчатак тут не ўплываюць характары асновы (як у рускай мове, дзе пры мяккай аснове канчатак **-ей** — **автомобилей**, пры цвёрдай **-ов** — **городов**) і тып скланення (у такой ступені, як у рускай мове, дзе назоўнікі жаночага роду на **-а, -я** маюць нулявы канчатак: **песен, земля, войн**, а словы трэцяга скланення толькі канчатак **-ей**: **печей, осей**). Дарэчы, канчатак **-ей** у рускай мове падтрымліваецца і формамі слоў мужчынскага роду з мяккай асновай і на шыпячых: **артиклеяй, ножеяй**, чаго не ведае беларуская мова. Таму і стаў канчатак **-аў**, (**-оў, -яў, -ёў**) самым тыповым, паця-

няючы іншыя, што не маюць у беларускай мове такога месца, як у рускай **Выкарыстанне формаў твось (замест вояў), каф вучылішч, брытв** — пару не заканамернасці беларускай мовы.

Не шануюцца нормы беларускай мовы і тады, і замест змяняльнай вышэйшай ступені прыметнікаў бярыцца нязменная, калі пішуць (жуць): **якая парода лег** (Гэта толькі па-руску будзе правільна: **он вышце, она вышце, яны вышце**). А беларусы кажуць: **ён вышэйшы, яна вышэйшая, яны вышэйшыя**. Нязменная форма — гэта прысласловае толькі ў рускай мове супадае з прыметнікам і шэйшай ступені.

Касуецца спецыфіка беларускай мовы, калі форм зааднага ладу на **-ма** і **маўляецца** права быць **ф** там літаратурнай мовы: **кіма, устаньма**. Такія словы формы шырока выкарыстоўваюцца класікамі беларускай тэатраў Янкам Купалам, Якубам Коласам і іншымі майстрамі слова. Дык ці мае мы права навешваць на ярлык «дыялектная форма» **Думаецца, няма патрэбы каваць і спецыфічную форму 2-ой асобы множнага ліку з канчаткам -це, эце: кажаце, нясеце** (тут маналіты канчатак, а не сукупнасць, у форме **бяр-ы-це**), яны таксама пашыраныя ў класіцы беларускай літаратуры і маюць падтрымку ў жывой і роднай мове цэнтральнай і зходняй часткаў Беларусі.

Час адраджэння нацыянальнай культуры і мовы патрабуе надта ўважлівых клопатаў пра роднае слова. Тут трэба збераць усё сваё, роднае, а і бяздумна пазбаўляцца тых званых «дыялектных рысаў»

АБ ВАЙНЕ, ЯКУЮ ТРЭБА ЎСПАМІНАЦЬ

(ПРАЦЯГ)

Вечарам 21 (8) лютага рускі атрад павінен быў адыйсці на правы бераг ракі Неман, ля вёскі Гожа, і ўзарваць мост. Вышыня 100,3, захопленая немцамі, была акружана справа і злева акапамі і калючым дротам і рыхтавалася да бою з рускімі войскамі. Наступленне працягвалася нягледзячы на гібель 20-га корпуса. Задачай моманту было — захапіць вышыню 100,3, як важны пункт абароны немцаў. Відаць, гэта было звязана і з тым, што Гродзенская крэпасць акрамя недабудаваных фартоў на паўночным і ўсходнім франтах мела такі недахоп рэальнага характару, як падлябенскія вышыні, якія ў выпадку іх захопу немцамі давалі тым магчымасць свабодна пераправіцца да горада.

Задача па захопу вышыні была ўскладзена на другі аддзел абароны крэпасці (узначалі генерал-маёр Балтоў, які камандаваў 6 дывізіяй 15 армейскага корпуса). 24 пяхотнаму Сібірскаму палку генерала Невераўскага, часцяком 336 Чэлябінскага, 103 Петравадскага, 104 Усцюнскага пяхотным палкам, якія знаходзіліся на пазіцыях фарта № 4, і Гродзенскай слабасільнай камандзе (падроздзяленне, мабыць, складалася з салдат, якія вярнуліся ў строй пасля ранення) было загадана атачыць вышыню 100,3.

У той жа дзень, 10 лютага, у «Гродненскім вестніку» было змешчана «Обязательное постановление» каманданта Гродзенскай крэпасці ад інфантэрыі Кайгародава, у якім гаварылася: «... На падставе § 19 прыдатка... апавяшчаю жыхароў горада Гродна, што: асабіста мною забараняецца выхад на вуліцу, за выключэннем службовых асоб, якія знаходзяцца на дзяржаўнай і грамадскай службе, пасля 9 гадзін вечара. Крамы і лаўкі павінны спыняць сваю работу ў 9 гадзін вечара...» Гэта была першая аб'ява каманданцкага часу ў Гродне. Вайна прыйшла ў горад.

А загад аб наступленні быў аддадзены 23 (10) лютага ў 5 гадзін вечара — пачатак наступлення праз гадзіну. У журна-

ле баявых дзеянняў 24 пяхотнага Сібірскага палка пакінута памята аб тых падзеях: «Тры батальёны хутка размясціліся і амаль у праўзмурку пачалі наступленне. Артылерыя праціўніка быў адкрыты моцны агонь. Полк дайшоў да дражыных агароджаў, дзе панёс значныя страты і вымушаны быў адступіць. Праз тры гадзіны была праведзена паўторная атака, але з такім жа вынікам. Артылерыя, ружэйны і кулявы агонь ішоў з усіх бакоў і схавацца ад яго было практычна немагчыма».

Пасля няўдалых атак полк знаходзіўся ў акапах Петравадскага палка, дзе і праўёў увесь дзень 24-га, умацоўваючыся і ведучы бесперапынную перастрэлку з праціўнікам. Пасля гэтага дня нашы палкі страцілі 50 чалавек.

На той жа пазіцыі на наступны дзень загінула каля 20 чалавек. 26 (13) лютага палку было загадана атачыць вышыню 100,3, захапіць яе і ўмацавацца там. «У чатыры гадзіны раніцы полк пайшоў у атаку, захапіў вышыню і ўзяў у палон каля 100 чалавек і дзве батарэі. 3-за недахопу людзей, батарэі не маглі быць выведзены. Агонь праціўніка ўжо быў слабейшым. Полк дайшоў да паўднёвых ваколіц вёскі Раціцы, але вымушаны быў адыйсці на вышыню 100,3, а затым і ў акапы Петравадскага палка». Атака ў гэты дзень аказалася ўдалай і не засталася незаўважанай. «Историческая летопись» «Исторического вестника» пісала аб гэтай атацы як аб «паспяховым штурме», дзе было захопленая некалькі соцень (!) палонных і шэсць арудый.

Але, тым не менш, вышыня і на гэты раз засталася не за рускімі. У адным з баёў быў паранены камандзір палка. Начальнік штаба палкоўнік Ушакоў сам вадзіў рэшткі палка ў атаку і ўзяў вышыню. Але зноў адступілі.

Зноў з «Журнала»: «У сем гадзін вечара быў загад зноў атачыць вышыню разам з батальёнам Чэлябінскага палка. Нашаму палку ўдалося набраць не больш 200 чалавек акрамя афіцэраў. Полк прыняў камандзір 3-га батальёна падпалкоўнік Тупіцын.

Атакі былі кароткачасовымі. Чэлябінцы страцілі каля 120 ніжэйшых чыноў і двух афіцэраў. Адышлі ў акапы. Страты за ўсе атакі з 11 (24) па 14 (27) уключна склалі сярэд афіцэраў: 10 — забітых, 31 — паранены, 2 — кантужаных; сярэд ніжэйшых чыноў: забітых, параненых і прапаўшых бяз вестак — 2988 чалавек».

Полк заняў паўночную ўскраіну вёскі Раціцы каля 7 гадзін вечара. Трафеі вышыні — 6 нямецкіх арудый, кулямёты і палонныя — 11 афіцэраў і больш 500 ніжэйшых чыноў.

Гэта бітва — гэта толькі малюсенькая частка таго, што адбывалася ў той вайне. У ходзе ваенных дзеянняў камандзіры часцей і падраздзяленняў павінны былі весці ўлік страт і фіксаваць месцы пахаванняў загінуўшых у баях. Гэтыя звесткі перадаваліся ў штаб арміі. Па дадзеных штаба 10-й рускай арміі ў раёне в. Раціцы і вышыні 100,3 знаходзіцца 3 брацкія магілы, дзе пахаваны 733 чалавекі. Некаторыя з іх ужо вядомыя, вядомыя нумары некаторых часцей, але большасць з іх — невядомыя.

Рускі манеўр быў адзначаны жорсткімі баямі з моцным праціўнікам. У асноўным адноўлены падзеі аднаго з такіх баёў у раёне вёскі Сельвануцы. Была ўзята вышыня на паўночным усходзе вёскі. У баі ўдзельнічалі 2, 3, 4 батальёны 30 Пастаўскага палка, 2, 3 батальёны 31 Аляксееўскага палка і часці 22 Ніжнегародскага палка. Вышыня была ўзята ў ноч з 20 на 21 лютага. У матэрыялах фонда 10-й арміі ёсць звесткі аб пахаванні ў в. Сельвануцы некалькіх дзесяткаў чалавек, на жаль, няма ніякіх удакладненняў аб загінуўшых. У баях прайшоў увесь перыяд да красавіка 1915 года. Потым на фронце ўсталявалася зацішша, якое працягнулася аж да сярэдзіны лета — новага наступлення немцаў, баёў за Гродна і яго ваколіц і Вялікага адступлення рускіх армій вясенню 1915 года. Але гэта ўжо наступная старонка гісторыі і Сусветнай вайны на Гродзеншчыне.

В. КАРНЯЛЮК, студэнт 4 курса гістарычнага факультэта.

ЧЭСНЫ БАЕЦ ЗА ПРАЎДУ

Мікалая Аляксандравіча Дабралюбава (1836—1861) да апошніх дзён яго жыцця не пакідала імкненне пазнаць ісціну. «Расія магла чакаць ад Дабралюбава шмат карысці, — пісаў Ф. М. Дастаеўскі. — Таму што ён храбры, чэсны баец за праўду».

Нягледзячы на кароткае жыццё і на доўгую літаратурную дзейнасць, Дабралюбаў зрабіў шмат. Ён пакінуў вялікую літаратурную спадчыну, большую частку якой складае публіцыстыка і літаратурна-крытычныя артыкулы. Дабралюбаў быў яскравым паэтам і арыгінальным філосафам, многія з выказаных ім педагогічных ідэй выклікаюць цікавасць і сёння, нездарма яго называлі «юношей геніяльных способностей» (Н. Г. Чарнышэўскі). Глыбока гуманістычны характар творчасці Дабралюбава, яго заклікі да рэвалюцыйнага асобы і грамадства, да вызвалення працы і творчасці, яго боль за пакуты чалавека блізкія нам і сёння.

Аднак у апошні час вакол імя Дабралюбава пачала складвацца недабразычлівая атмасфера — яго творчасць называюць залішне ідэалізаванай, лічачы, што ён быў адным з ідэолагаў чалавечанавіснай тэорыі барацьбы класаў і г. д. Мяркую, што гэта было не так — аналіз творчасці крытыка не дазваляе зрабіць такіх вывадаў. Справа ў іншым — у 30-я 50-я гады, у гады сталіншчыны, Дабралюбава, Чарнышэўскага, Пісарова і некаторых іншых пісьменнікаў аднеслі ў разрад рэвалюцыянераў-дэмакратаў і зрабілі іх стаўпамі ідэалогіі, якая апраўдвае антынародную бесчалавечую палітыку, якая праводзілася ў той час. У сонм істуканаў ідэалогіі тых гадоў было вырашана прыняць і Дабралюбава. А між тым, калі верыць самому Дабра-

любава, асновай грамадскага прагрэсу ён лічыў не сілу, а рэвалюцыю, не знішчэнне аднаго класа другім, а маральны прагрэс, рост свядомасці народа на аснове адукацыі. Важнай часткай грамадскага прагрэсу ён лічыў літаратурна-мастацкую, якія ў складанні для радзімы час не маюць маральнага права на ўслаўленне радасці і каханя і пры гэтым пейзажу, а павінны служыць толькі адной задачы — адукацыі, маральнаму адраджэнню грамадства.

Не быў Дабралюбаў і ваяўнічым атэістам, якім ён паўстае ў навуковай літаратуры 30-х-80-х гадоў.

Спецыяльных прац, прысвечаных даследаванню рэлігійных тэорый, Дабралюбаў не пакінуў. Аб яго рэлігійных поглядах можна судзіць з асобных выказванняў, раскіданых у шматлікіх артыкулах і рэцэнзіях. З гэтых заўваг можна зрабіць вывад: Дабралюбаў быў аб'якавы да рэлігіі і царквы, але ніколі адмоўна не ацэньваў ні адно, ні другое. Аснову рэлігійных поглядаў Дабралюбава, па майму меркаванню, складаюць, як гэта не дзіўна, містыцызм і фаталізм. Асновай яго канцэпцыі асобы з'яўляецца месіянізм — г. зн. загадзя састаўлена праграма дзеянняў асобы, накіраваная на пераўтварэнне грамадства і служэнне людзям, ідэалам добра і справядлівасці.

Сярод літаратурнай спадчыны Мікалая Дабралюбава ёсць творы, невядомыя чытачу. Многія з іх не апублікаваны да гэтага часу. Гэта творы рэлігійнага характару. І хаця яны напісаны ім у юнацкія гады, адносяцца да перыяду вучобы ў духоўнай семінарыі, яны адлюстроўваюць адзін з бакоў светапогляду пачынаючага пісьменніка.

А. С. МІТРАПОЛЬСКІ, кандыдат філалагічных навук.

Н. А.
Добролюбов

СЛОВО НА НОВЫЙ ГОД

«Помыслих дни первья, и лета вечная помянух, и поучахся» (Псал. LXXVI, 6).
«Помышление смертных боязлива, погрешительно умышления наша» (Прем. IX, 14), по словам Премудраго.

Никогда столь сильно и ясно не представлялась нам эта истина, как ныне, когда с началом нового года, в умах всех начинаются новые предположения, надежды и желания. Эти помышления о будущем всего яснее доказывают нам, как слабы и ничтожны все наши соображения пред тою высшею силою, которая благодетельствует в мире и скрывает от нас то, что намерена произвести...

Кто из нас не встречал новый год без смеси надежды и страха, веры и сомнения, радости и грусти? Кто не останавливался переди предначертаний своих? Кто не прекращал сладких мечтаний, устремляя полный ожидания взор в таинственную даль грядущего? И однако ничто не проросло этой непроницаемой тьмы, и по-прежнему мы остаемся в неизвестности о том, что ожидает нас в наступающем годе. Может быть, тихо и благополучно пройдет он для нас, а может страшные тревоги и тяжкие бедствия ознаменуют его в нашей памяти... Может быть мы спокойно встретим и еще новый год, а может — наступающее лето будет уже последним в нашей жизни...

«Ничего не возвестит нам грядущая напоследок» (Исх. XII, 23). «Только время есть глаголющее» (Иов. XXXII, 4), по слову Писания; время покажет нам, что должно случиться, а премудрый Промысл сумеет обратить все на пользу и благо...

Успокаиваясь в этой отрадной преданности Промыслу Божию, мы можем, однако, не заметить, сл., что, по законам высочайшей Премудрости Бо-

посеяно, воздаяние за дела прошедших.

Таким образом — желая узнать наше будущее, мы можем составлять некоторые соображения о нем по своему прошедшему, и поэтому для нас будет полезнее всех планов и предначертаний о будущем — рассмотрение нашей прошедшей жизни, хотя за один только что окончившийся, — год. Внимательно рассмотрев это, мы можем узнать свое будущее — не только на один следующий год, но на всю вечность. Последнее же, хотя ныне, благочестивому примеру Царя-Пророка, который постоянно «поучался, помышлял о днях первых, и поминая лета вечная» (Псал. LXXVI, 6).

Помыслим прежде о днях прошедших. И так как все зависит от Бога, и от него посылается, то сначала припомним, что в прошедшее лето было нам даровано Богом, а потом уже рассмотрим и то, как мы сами воспользовались дарами Божиими. После этого можно уже обратить взор наш и на то, что ожидает нас в будущем.

Обратимся с благоговением и умилением сердца к воспоминанию всего, что сделал для нас Господь в прошедшее лето.

Пусть каждый оглянется на свое прошлое, и припомнит себе, что получил в этом годе от Господа. И мы увидим, сл. что ни одним из нас не было оставлено Его милостию, ни один не лишен отеческих Его попечений. Многообразен образ Его промышления о нас, но тем не менее во всем открывается благодетельная десница Его. Так — иным из нас даровал он, может быть, блага внешняя: умножил стяжания, возвысил чество и уважение ближних. Все это есть дар Божий, свыше сходящий, от Него, и за все это мы обязаны благодарить Его щедроты. Другим, — может быть, послал Бог инья блага: — или наградил здоровьем, которое всегда драгоценно для человека, а особенно — если он получает его после болезни, или послал благодетеля, который помог в беде и извел из тяжкого положения; — или даровал доброго друга, о котором Премудрый говорит, что «обретый его, обрете сокровище» (Сир. VI, 14).

Если и подобное что-нибудь случилось с нами в прошлый год, — и это все есть дело Божие, и это все мы должны относить к славе Его.

Если же и ничего такого не было с некоторыми, то, взамен этого, они получили, может быть, другие блага, более внутренние, но не менее важные.

Раскрытие умственных способностей, приобретение познаний так же составляет великое благо в жизни. И если кто в прошлое лето понял наконец то, чего не понимал прежде, узнал то, чего прежде не знали, научился лучше мыслить и рассуждать, — тот не имеет права сказать, что он не получил особенно-го благодеяния Божия, — и должен также воздать благодарение Всевышнему Воздаянию душевных дарований — за свое просвещение. Наконец — хотя бы кто и не получил ни одного из исчисленных благ, но всем нам послал Бог одно высшее, важнейшее благо — призвание нас своею благодатию ко спасению нашему. Никто не может сказать, что не чувствовал этого призвания. Оно везде — и в природе, и в различных обстоятельствах жизни, в нашей собственной душе, и — всего более — в голосе Св. Церкви, в таинствах, и в учении христианском, постоянно возглашаемом в храмах наших.

И это составляет величайшее благо наше, благо не временное только пользу доставляющее, но продолжающееся вечность. Это благо может заставить нас забыть и о тех

доставления нам этого величайшего блага, и таким образом мы и их должны считать в числе благодеяний Божиих. То, что мы называем несчастьем, например, лишение достоинства, болезнь, посрамление от других и подобные неприятные случаи, — были, может быть, необходимы для того, чтобы вразумить нас, заставить обратить внимание на душевное наше состояние, и предохранить нас от нравственной гибели. Они также были испытанием, посланным на нас от Бога, да покажем мы на деле добродетель свою...

Подобные бедствия могли также служить наказанием для нас за наши прегрешения, и в этом случае они также благодетельны для нас, ибо очищают нас и облегчают будущее наказание, назначенное за грехи в вечность. Смотри таким образом на все, мы увидим, что все, посланное на нас господом, было «доброе зело», и что мы за все должны благодарить и славить Его премудрое Промышление о нашем благополучии.

Теперь представим себе, все, что в прошедшее лето сделано было для нас Господом Богом, припомним себе и наши собственные, свободные действия; припомним, как мы воспользовались тем, что Господь столь щедро расточал нам, для блага нашего. Вспомним также и о том, чем навлекли мы на себя те или другие обстоятельства, какими поступками заслужили то или другое воздаяние...

Не было ли богатство некоторых вознаграждением за благотворительность; не был ли кто-нибудь вознесен Богом за смиренность; не происходило ли хорошее состояние здоровья от умеренной жизни; не приобрел ли кто мудрости, вследствие усердной молитвы?

И если кто имеет за собой что-нибудь подобное, — тот да возблагодарит Бога и впредь да поступает также, и может быть твердо уверен, что и на будущее время Милосердный Бог также не оставит его. Пусть и те, которые претерпели бедствия, вспомнят, — не происходили ли они от их собственного неабогаразумия, или еще более — от неблагодарности...

Не будем перечислять различных видов несчастий, постигающих грешника, по праведному суду Божию; вспомним только слово Премудраго: «не твори зла, и не постигнетя зло» (Сир. VI, 1), и постараемся избегать всего, что в прошлое лето было гибельно для нас и навлекло на нас какие-нибудь несчастья.

Обратившись к своей совести, спросим также себя сами: как употребили мы то, что даровал нам Бог в мимошедшее лето? Если он наделил нас богатством, или, по крайней мере, дал достаточное состояние: «разумевали ли мы на нища и убога» (Псал. XL, 1), благодействовали ли «нищим, малоимущим, хромым, слепым, всем, иже не имут, что воздати нам» (здесь и далее подчеркнута Н. А. Добролюбовым. Все знаки препинания в тексте — Н. А. Добролюбова. — А. М.) (Лук. XIV, 13); или напротив — мы «приложим к богатству сердце свое» (Псал. LXI, 11), «трудились только в собирании богатства и в покое насыщались сладостей своих» (Сир. XXXI, 31)?..

Если Бог возвысил кого-нибудь из нас славою и честию, — употребляли ли мы все для того, чтобы «делами своими прославлять Отца нашего Небесного» (Мф. V, 16); или напротив «будучи в чести, не уразумели» (Псал. XL VIII, 13), «и понадеялись на силу свою» (— ст. 3), и «похвальнось во злобе своей» (Пс. LI, 3)? Бог наделил нас здоровьем, исцелял от болезней: — представляли ли мы «те-

представляли улы наша оружия неправды греху» (Рим. VI, 12). Если мы получили от Бога «сердце смелое и мудро» (3. Цар. III, 12), и познали «в сокровищах премудрости причу ведения» (Сир. I, 25): припомним, употребляли ли мы эту мудрость для того, чтобы «разумевати посреде добра и зла» (3 Цар. III, 9); или увлеклись «философиею и тщетною лестиею, по преданию человеческому, по стихиям мира» (Кол. II, 8) и «мудрость земную, душевную, бесовскую», предпочли Премудрости Божественной свыше нисходящей (Иак. Ш, 5)??

Наконец — когда мы слышали глас, призывавший нас к покаянию и исправлению, то вняли ли мы и послушали ли, и познали ли «судьбы Господни» (Иер. VIII, 4); или же «ожесточили сердце свое» (Исх. VII, 5), и ушима тяжело слышали Слово Божие, и «очи свои смежили» (Ис. VI, 10), и, отзвываясь суетными предложениями, «шедшие — ов убо на село свое, ов же на купчи своя» (Мф. XXII, 5), не беггли о призвании Божием, и «отлагая день от дня», в продолжении целого года, «медлили обратиться ко Господу» (Сир. V, 8)?

Припоминая, как пользовались мы благами от Бога дарованными, не оставим также вспомнить и то, как переносили мы случившиеся с нами несчастья. Терпели ли мы с благодушием подобно Иову, благославляя за все «имя Господне» (Иов. I, 21), или, напротив, оскорбляли Бога жалобами и ропотом, и вместо помощи Божией, искали своих средств избежать несчастья? Смирившись ли мы, смиренные Богом, или еще более восставали тогда: за оскорбление своей чести — чернили честь ближнего; или возвращаясь потерянному имуществу старались притеснять и отнимать у других; кляли кланяющихся нас, и злом платили за зло?

Припомним все, и, не скрываясь пред своею совестью, сознаем, чувствуем ли себя достойными великих благодеяний Божиих, явленных нам в прошедшее лето?..

Что же, наконец, можем мы заключить, сл., о своем будущем? Если мы внимательно рассмотрим свое прошедшее, то ответ на это каждый из нас может найти в собственном сознании. Оно скажет нам, чего нам должно ожидать в будущем, которое продолжится для нас несколько лет, а может быть и несколько дней... Впрочем — кто «внял себе» (Втор. IV, 12), обратил внимание на душевное свое спасение, тот и не захочет много любопытствовать об этих немногих днях земной жизни. Он обратит внимание на то, что должен встретить в этом мире, где «лета уже не будут» (Апок. X, 6), где настанет жизнь нескончаемая.

Чего же мы можем надеяться в той жизни, — это, конечно, ясно должно было показать нам рассмотрение нашего прошедшего. Таким образом — кто сознает, что он и прежде жил хорошо и благочестиво, и достоин того, чтобы на страшном суде господнем «десную часть спасаемых получить», тот да продолжит и в наступающее лето, с прежнею ревностно и усердием, творить дела благочестия, полные всегда и радуясь, что мимошедший год на один шаг приблизил его к тому вождленному дню, когда определится всем праведное воздаяние за дела, совершенные в этом мире. Но, может быть, не много таких избранных, может быть — большая часть из них должна ощутить стыд, горест и раскаяние, бросивший беспрепятственный взор на свое прошедшее?

В таком случае — ужели нам остается с печальной мыслью, что мы уже непременно погибнем, и потому предаться отчаянию,

смерти грешника» (Иез. XLXII, 11), всегда готов оставить на наши прегрешения, если мы сами оставим их и заглядим делами добрыми. В этой жизни мы можем еще покаяться, и если мы захотим, наступающее лето может еще быть для нас «летом благоприятным, летом спасения» (2 Кор. VI, 2), также, как может оно быть и последним летом определенным на испытание бесплодности дерева, — не уступил ли оно попечениям Вертоградари не принесет ли хотя ныне «добрый плод» (Лук. XII, 6-9)?

Не будем же забывать те вечные, которые для нас могут скоро начаться, помыслим в день нового года, не о новых приобретениях и удовольствиях но о новой жизни, — на «новом небе и новой земле, и в них жива правда живет» (2 Петр. III, 13) и куда «не имать внити всаки скверно» (Апок. XXI, 24)... По мысли о том, когда «град новый Иерусалим небесный (Евр. XII, 22) сходит от Бога» (Ап. XXI, 3) и внидут в него «написанный в книгах животных» (— ст. 24) и «отымет Бог всяку слезу от очию их, и смерти не будет к тому; ни плача, ни вопля, ни болезни не будет к тому» (— ст. 4). Не будет там ни дней ни годов, «не зайдет солнце и луна не оскудет, будет бг господь свет вечный» (Ис. I X, 2); и благо «их же око ни в виде, и ухо не слыша, и ни сердце человеку не взыдоша яже уготованы там любящим Бога» (I Кор. II, 9).

Но достигнуть этого блаженства мы можем не иначе, как «отложившись» ветхого человека» (Еф. IV, 22), и очистившись ветхий квас, да празднуем новый год, и свое обновление, «не в квасе ветсе — злобы и лукавства, но в безквасии чистоты и истинны» (I Кор. V, 4, 8).

Итак — «не поминайте первых и ветхих не помышляйте!» Се Бог творит — «новая, сионе ныне возсияют» (Ис. XLIII, 13), и мы должны эти воспользоваться. Как «новоя тварь в Христе Иисусе» (2 Кор. V, 17), перестанем «творить воле плоти и помышлений» (Еф. II, 3), и «облечемся в нового человека, обновляемого в разуме, по образу создавшего его» (Кол. III, 10). «Доброе же творящее, да не стужам си: во время бо свое пождем, не ослабеюще». Тем же «убо дождее время имамы, да делаем благое ко всем» (Гал. VI, 9, 16). И искреннейшим желанием нашим друг другу на новый год да будет то, чтобы мы подобны были от Бога — с лучшим душевным расположением и в лучшем состоянии нравственном встретить следующий новый год, чем нынешний. А для этого «совлечемся ветхого человека с деяниями его» (Кол. III, 10) и «облечемся в нового» (Еф. IV, 24); «обновимся духом ума нашего» (ст. 23); «сотворим себе сердце нового и дух нов» (Иез. XVIII, 31). — «такое во обновлении жизни ходити начнем» (Рим. VI, 4).

Аминь.
Николай ДОБРОЛЮБОВ,
* Здесь и далее сокращение Н. А. Добролюбова.
** Здесь и далее, в отдельных случаях, Н. А. Добролюбов граничит цитаты не обозначает.
*** Источники цитаты Н. А. Добролюбов не указал.
**** Т. е. отказавшись.
***** См.: Опыт сочинений учеников 2-го класса Высшего отделения XVII и XVIII учебного корпуса Нижегородской семинарии, читанные и исправленные профессором богословских наук архимандритом Паисием. Июля 1854 г. // Фонды Нижегородского гос. литературно-мемориального музея Н. А. Добролюбова. — Р. 284б. — С. 534—550.

Публикуется впервые. Текст подготовлен к печати А. С. Митропольским, доцентом кафедры русской и зарубежной литературы, кандидатом филологических наук.

Сохранена орфография подлинника.

З Н О В Ы М Г О Д А М !

Наш адрес:
230023, г. Гродна,
вул. Ажэшкі, 22, пакой 404,
тэл. 44-72-97

Газета выходзіць
штодзіндэва
Аб ём газеты —
адзін друкаваны
аркуш

Газета надрукавана афсетным
спосабам у Гродзенскай
абласнай узбуйненай друкарні
г. Гродна, вул. Паліграфістаў, 4
Падпісана ў друк у 15 00.

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
САВЕТ УНІВЕРСІТЭТА,
ПРАФКАМ СУПРАЦФУНІКАУ,
ПРАФКАМ
СТУДЭНТАУ,
КАМІТЭТ КАМСАМОЛА.

РЭДАКТАР
С. М. ЛАЗНІК

Наклад 2 000 экз.

Зак. 7049